

Középkor és gazdaságtörténet

Kubinyi András – Laszlovszky József – Szabó Péter (szerk.):

Gazdaság és gazdálkodás a középkori Magyarországon:

gazdaságtörténet, anyagi kultúra, régészet.

Martin Opitz Kiadó, Budapest, 2008. 465 oldal.

A 27 tanulmányt magába foglaló kötet az OTKA „Középkori magyar gazdaságtörténet a régészet és az anyagi kultúra tükrében” program keretében készült, és összefoglalását nyújtja a Kubinyi András vezetésével indult, modern módszertannal dolgozó, középkori gazdaságtörténeti kutatásoknak. A mű nemcsak a gazdaság színterét és szereplőit vizsgálja, hanem figyelembe veszi a gazdaság mindhárom részterületét: a termelést, az elosztást és a fogyasztást is. Egy ilyen sokrétű kötet bemutatásakor nem nyílik lehetőség arra, hogy minden egyes tanulmányt önállóan ismertessünk, ezért inkább az egyezőségeket, a hangsúlyokat, a hasonló problémafelvetéseket igyekszünk előtérbe állítani.

Az egyes tanulmányok különböző módon ugyan, de minden esetben felméri az adott téma kutatási helyzetét. Ez kettős célt szolgál: egyrészt rávilágít arra, hogy az adott gazdaságtörténeti téma tekintetében mely kérdések álltak eddig a kutatás homlokterében, másrészt már önmagában is lehetőséget nyújt arra, hogy a szerzők számba vegyék azokat a területeket, amelyek elkerülték az eddigi kutatások figyelmét, illetőleg rámutassanak azokra a feladatokra, amelyek kutatása, publikálása vagy már folyamatban van, vagy a jövő kutatóira vár. Így merül fel a pénzügyigazgatással és az adózással egyaránt összefüggő kamarahaszna modern szintézisének igénye, a bányavállalkozók tőkéjének vizsgálata, az áruszállítás kérdése, vagy az ár- és bérvizonyok kutatásának fontossága. Vannak a tanulmánykötetben olyan fejezetek, melyek önálló kutatástörténeti részszel rendelkeznek, mint például Laszlovszky Józsefé (*Földművelés a késő középkori Magyarországon*), és vannak olyanok, mint például Batizi Zoltán tanulmánya (*A középkori bányászat*), melyek elsősorban az eddigi magyarországi kutatás állását tükrözik, így inkább egy összefoglalás keretében járulnak hozzá a kutatástörténehez.

Ezen kutatástörténeti részek elolvasása után azonnal feltűnik, hogy általánosságban véve hiányoznak a monografikus szintű feldolgozások (pl. nincs agrártörténet, vásártörténet), bár vannak olyan részterületek, amelyek esetében korábban tanulmánykötetek vagy tényleges monográfiák már készültek. Az előbbire példa lehet *A magyar kézműipar története* című tanulmánykötet,¹ az utóbbira Gyöngyössi

¹ Szulovszky János (szerk.): *A magyar kézművesipar története*. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, Budapest, 2005.

Márton *Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon* című kötete.² Általánosnak azonban az mondható, hogy a középkorkutatók a gazdaságtörténet tárgykerében inkább az egyes részkérdéseket helyezték előtérbe, és ezekhez kapcsolódóan írtak hosszabb-rövidebb tanulmányokat. Még rosszabb a helyzet a kolostori gazdálkodás kapcsán, hiszen kifejezetten e témakörre vonatkozó írások, ahogy F. Romhányi Beatrix rámutat, alig készültek (*Kolostori gazdálkodás a középkori Magyarországon*). Szükség lenne néhány fontos segédletre is, mint például egyes pénzverő kamarák archontológiájára, vagy a műhely- és mesterjegyek összeállítására és közzétételére. Az előbbit Gyöngyössy Márton (*Pénzverés és pénzügyigazgatás (1387–1526)*), az utóbbit Feld István (*Importtárgyak mint a középkori Magyarország gazdaságtörténeti forrásai*) javasolta.

Minden tanulmány, különböző formában és mélységben ugyan, de vizsgálja az adott téma forrásadottságait, forrásainak feldolgozottságát. Az írott források bemutatása során több szerző is rámutat arra, hogy a kutatás nem állhat meg a mohácsi vésznél, hanem az 1526 után keletkezett dokumentumokat is fel kell használni, hiszen azok sok esetben középkori vonatkozású információkat is tartalmaznak. Draskóczy István például arra hívja fel a figyelmet, hogy a sóbányászat és sókereskedelem vizsgálata során adatok nyerhetők a késő középkorra vonatkozóan Hans Dernschwam leírásából (*Só a középkori Magyarországon*). Kenyeres István a váruradalmi vizsgálatok kutatásának időhatárát a 16. század második felénél húzza meg (*Váruradalmi gazdálkodás a késő középkorban*). F. Romhányi Beatrix szintén elkerülhetetlennek látja a Mohács utáni anyag bevonását, hiszen a gazdálkodás struktúrája csak hosszabb távon, és fokozatosan változott meg, miként Petrovics István is úgy látja, hogy a török adóösszeírások a mezővárosok kapcsán számos kérdésre segíthetnek választ adni (*A középkori mezővárosi gazdálkodás*).

Kimondottan régészeti források kerülnek előtérbe a régészeti állattanhoz kapcsolódó cikkek sorában, ahol Daróczi-Szabó László a királyi központok és a várak (*Középkori királyi központok és várak állathasznosítása*), Lyublyanovics Kyra a város (*Városi állattartás a középkorban*), Daróczi-Szabó Márta pedig a falvak állattartását mutatja be (*Állattartás a középkori falvainkban*). Bartosiewicz László a halászat (*A középkori halászat és viza*), Gál Erika a vadmadarak (*A középkori madarászat régészeti állattani emlékei*), végül Kováts István a csontmégmunkálás kérdését járja körül (*A középkori csontmégmunkálás*).

Az írott források és a régészeti kutatások által feltárt adatok egymást kiegészítő, a kutatást elősegítő módjára hívja fel a figyelmet Laszlovszky József bevezető tanulmánya (*Késő középkori gazdaság és gazdálkodás Magyarországon: források és módszertani kérdések*). Nagy Balázs szintén ennek fontosságát hangsúlyozza, amikor rámutat arra, hogy a külkereskedelem tatárjárásig tartó időszakához az írott forrásokban található szórványadatokból nyerhető információkat a régészeti feltárások eredményei finomíthatják (*Magyarország külkereskedelme*

² Gyöngyössy Márton: *Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon*. (Doktori Mestermunkák.) Gondolat Kiadó, Budapest, 2003.

a középkorban). Szende László a középkori budai német mészárosok kapcsán adja példáját annak, hogy a régészeti feltárások során előkerült állatcsontok vizsgálata hogyan egészíti ki ismeretünket (*Középkori kézművesség*), Szende Katalin pedig a városi építkezések legköltségesebb kiadását jelentő városi védművek kapcsán nyúlt ugyanezen eszközhöz (*Városi gazdálkodás a középkori Magyarországon*).

Az egyes gazdaságtörténeti témákhoz kapcsolódó források bemutatása során a szerzők nemcsak arra törekedtek, hogy azok mennyiségéről adjanak számot, hanem azok minőségéről, felhasználásuk korlátairól, és a hozzájuk kapcsolódó feladatokról is szót ejtenek. Különösen fontos ez olyan források kapcsán, melyeket a történettudományban ritkán vesznek figyelembe: Szabó Péter nemcsak bemutatja a természettudományos forrásokat, hanem arra is figyelmeztet, hogy azokat hogyan kell kezelni, esetleg módosítani. (*Erdők és erdőgazdálkodás a középkori Magyarországon*). Kubinyi András és Laszlovszky József közös tanulmányában a népességszám vizsgálata során arra mutat rá, hogy a hiányzó számadatokat milyen források pótolhatják, és azok milyen módszerekkel értelmezhetők (*Népességtörténeti kérdések a késő középkori Magyarországon: népesség, népcsoportok, gazdálkodás*). Feld István felhívja a figyelmet, hogy az előkerült leleteket abból a szempontból is vizsgálni kell, hogy azok klasszikus kereskedelmi cikkeként kerültek-e be az országba, vagy esetleg helyi műhelyekben készített utánpótlások. Szende Katalin a városi számadáskönyvekből nyerhető információk kapcsán tér ki arra, hogy a számadásokban található bevételek és kiadások feljegyzésénél következtetlenségekkel kell számolni.

Egyes szerzők a forrásokban rejlő lehetőségeket esettanulmányokon keresztül mutatják be, mint például Arany Krisztina, aki három, Budán működő firenzei társaság catastóbeli anyagának (azaz az 1427-es adóreform iratanyagának) vizsgálatán keresztül szemlélteti, hogyan lehet felhasználni ezeket a forrásokat (*Firenzei-magyar kereskedelmi kapcsolatok a 15. században*). Az erdősültség vizsgálata során a közbecsü felhasználásának lehetőségeit és korlátait mutatja be Szabó Péter. Nőgrády Árpád a legkorábbi, 1425-ben a rojcsai uradalomról készült földesúri adólajstromból kiindulva, más településekhez kapcsolódó források adataival összevetve elemzi a földesúri rendkívüli adó, és ezen keresztül az adóztatás elvének kérdését (*A földesúri adó és az adózás elve a késő középkori Magyarországon*). Kenyeres István pedig három nagybirtok gazdálkodásának mérlegét (kiadás-bevétel) mutatja be lényegében a számadáskönyvekre támaszkodva.

A források ismertetése és felhasználhatósága kapcsán is előkerülnek új, és a jövőben elvégzendő kutatási feladatok. Gyöngyössi Márton például egy azonos elvek szerint összeállított kamarai oklevéltár, majd egy teljességre törekvő, késő középkori leletrepertórium elkészítését sürgeti. Szende Katalin a városi számadáskönyvek esetén elektronikus forráskiadást, feldolgozó rendszer kialakítását tartja járható útnak. Petrovics István az 1554. évi defter anyagának magyarul történő közzétételét tekintené fontos feladatnak.

A források száma, jellege és tartalma miatt a hagyományos gazdaságtörténeti feldolgozás a középkor tekintetében nem tekinthető járható útnak, ezért

nemcsak régészeti forrásokat kell bevonni a kutatásba, hanem új – sok esetben – interdiszciplináris módszereket is érvényesíteni kell. Ezt nemcsak Laszlovszky József tanulmánya fejt ki bővebben, de több példát is találunk rá a kötetben. Rácz Lajos a klímátörténettel és annak eredményeivel ismerteti meg az olvasót (*Éghajlati változások a Kárpát-medencében a középkor idején*). Szabó Péter példát ad arra, hogy a modern ökológia mennyiségi szemlélete hogyan érvényesíthető az erdősültség vizsgálata kapcsán. Ferenczi László szerint a topográfiai és tájrégészeti kutatások segíthetnének a halastavak formai és funkcionális típusainak meghatározásában (*Vízgazdálkodás a középkori Magyarországon*). Szende Katalin a városi topográfia és a gazdaságtörténeti kutatás összekapcsolásának lehetőségeit mutatja be példák alapján a kereskedelmi tevékenységhez kötődően.

Némely esetben olyan kérdések kerülnek elő a tanulmányokban, amelyekre a szerzők nem adnak teljes, vagy konkrét választ, fontosnak tartják azonban ezek feltevését, elsősorban azért, mert a kutatás egy merőben új irányára hívják fel a figyelmet. Így tesz például Tóth Csaba a héber betűjeles Árpád-házi pénzek kapcsán (*Pénzverés és pénzügyigazgatás (1000–1387)*). Kubinyi András fontos kérdésnek tartaná, hogy milyen mértékben beszélhetünk a középkor végi Magyarországon egységes országos piacról (*A belkereskedelem a késő középkori Magyarországon*). Ferenczi László szerint meg kell vizsgálni, hogy megállja-e a helyét az a hipotézis, mely szerint az Árpád-kori csatornarendszereket a 14–15. század folyamán már nem használták, és azok fokozatosan elpusztultak.

A kötet, mint annak bevezetője kifejti, kettős céllal készült, egyrészt egybe kívánta gyűjteni a késő középkori gazdasági kutatásokat, hogy alapja legyen egy modern összefoglalásnak; másrészt alapvetően kézikönyvként kíván szolgálni az újabb kutatások számára. Azt kell mondanunk, hogy a kötet mindkét célját elérte. Bár a tanulmányok a gazdaságtörténet nem minden területét ölelik fel, e hiányosság (pl. királyi adórendszer) szintén a későbbi kutatások irányát mutatja meg, mint ahogyan az egyes tanulmányokban megfogalmazott kérdések, módszertani lehetőségek is. A kötet nemcsak az egyes témák összefoglalása miatt, hanem például a forrástípusok, illetve más tudományterületek bemutatása, de nem utolsó sorban az egyes tanulmányok végén található, részletes bibliográfiák miatt is kézikönyvnek tekinthető.

Weisz Boglárka